

Environmentální sociologie

23.2. 2011

Téma II:

Základní teoretické přístupy environmentální sociologie

- politická ekonomie a teorie *treadmill of production*
- model konkurenčních funkcí životního prostředí
- riziková společnost, ekologická modernizace a reflexivní modernizace
- realismus versus konstruktivismus a ko-konstruktivismus

Základní teoretické přístupy environmentální sociologie

2 různé (protikladné) pohledy na 3 otázky:

- 1) Jak vysvětlit vznik environmentálních problémů?
- 2) Jakými mechanismy dospět k zlepšení environmentálních problémů
- 3) Jakým způsobem přistupovat k zkoumání environmentálních problémů a jejich řešení?

1) Jak je možné vysvětlit environmentální problémy?

- Ekologické vysvětlení
(model soupeřících funkcí životního prostředí)
- Politicko-ekonomické vysvětlení
(koncept dialektiky společnosti a životního prostředí a teorie *treadmill of production*)

Ekologické vysvětlení environmentálních problémů

- Inspirace v humánní ekologii (1920-1960, urbánní sociologie, Chicagská škola, Robert park...)
- Koncept životní sítě („web-of-life“) a boje o přežití („struggle of existence“)
- Lidské intervence do životního prostředí (urbanizace, průmyslové exhalace,...) zintenzivňují boj o přežití na zbývajícím obyvatelném světě

Procesy utvářející prostor města a jeho uspořádání (Park, McKenzie, Burgess)

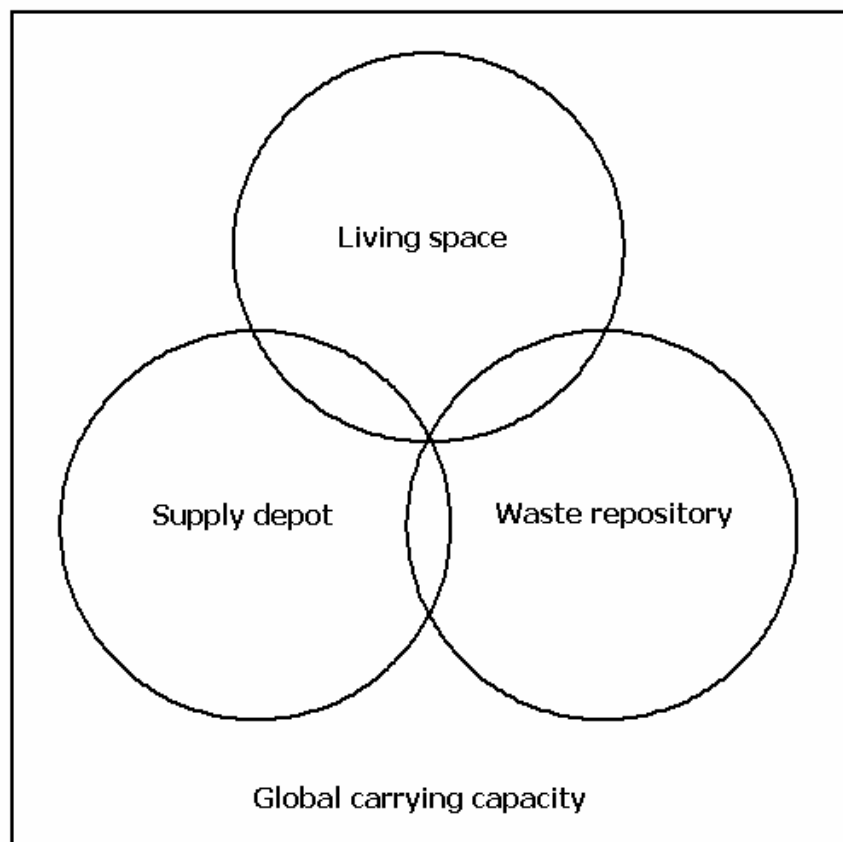
3 principy humánní ekologie:

- Koncentrace a dekoncentrace
- Ekologická specializace
- Invaze a sukcese

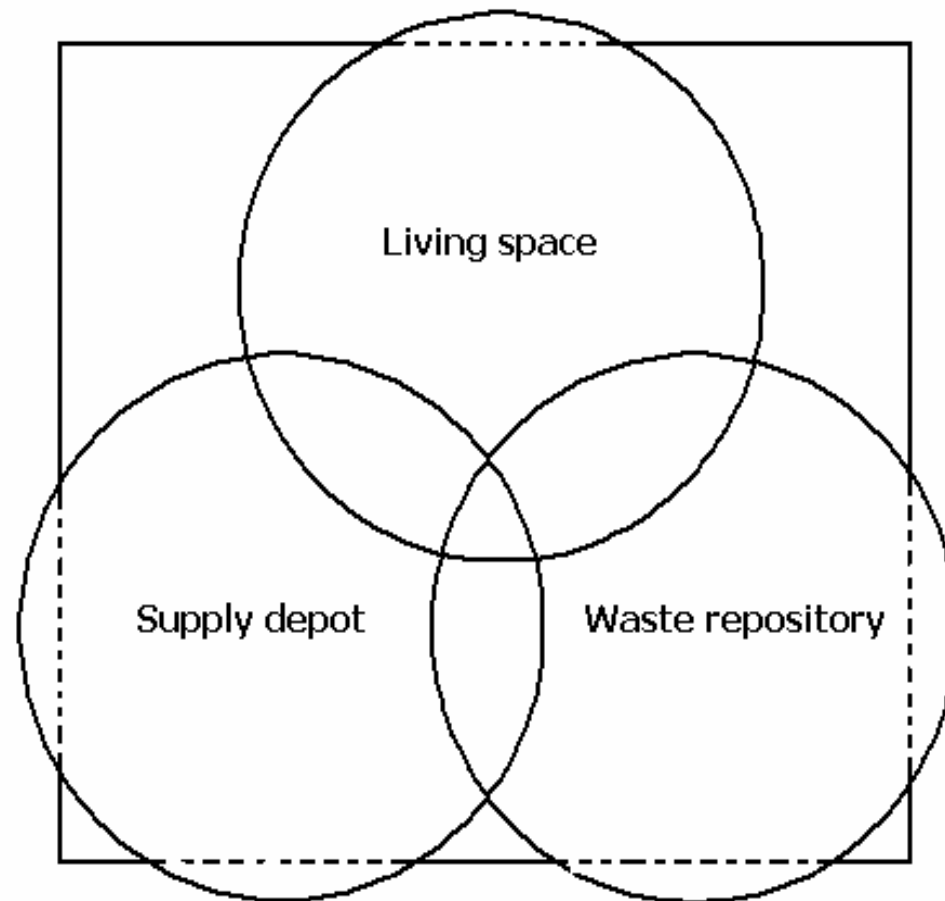
Kritika: koncepce opomíjí roli kulturních (etnická příslušnost) a sociálně psychologických (sentiment, symbolika) hodnot při volbě místa bydliště a stěhování (např. Firey (1947) studie vnitřního města Bostonu)

Konkurenční funkce životního prostředí (Dunlap, 1993)

kolem r. 1900

současnost

Současná situace

- Konflikt mezi třemi funkcemi (dimenzemi) životního prostředí se prohlubuje (zvětšuje)
- Konflikt vzniká mezi všemi třemi funkcemi simultánně a způsobuje nové problémy nové problémy (globální oteplování ?)
- Konflikty funkcí na regionální úrovni mají své dopady na úrovni globální

Vysvětlení problémů životního prostředí z pohledu politické ekonomie

- **Teorie „šlapacího mlýnu“**
(treadmill of production) – Schnaiberg (1980)
- Popisuje rozporuplné vztahy mezi ekonomickým rozvojem a životním prostředím
- Strukturu moderní industriální společnosti popisuje na principu „šlapacího mlýnu“ ...
- ...Potřeba ekonomického systému je neustále zvyšovat profit prostřednictvím utváření poptávky zákazníků po stále nových výrobcích, i když tato potřeba překračuje „fyzické“ (přírodní) limity růstu

Treadmill of production

- Jedná se o složitý, sebe-posilující mechanismus, který je posilován i mandatorní politikou
- Problém nedostatku zdrojů není řešen pomocí omezení spotřeby nebo změnou životního stylu, ale naopak prostřednictvím rozšíření (či otevření nových) oblastí exploatace (např. těžba nerostných surovin)
- Stát je nucen hledat rovnováhu mezi rolí podporovatele kumulace kapitálu a ekonomického růstu a mezi rolí usměrňovatele a ochránce životního prostředí („environmental managerialism“) ... zachovat jistou míru legislativní ochrany živ. prostředí, aby umlčel kritiky, ale ne zas tak výraznou, aby zastavil růst
- D.Harvey: „umělé vytváření nedostatku zdrojů s cílem udržet vysoké ceny“

Jakými způsoby přispět k zlepšení environmentálních problémů ?

4 základní mechanismy (Buttel, 2003):

- Environmentální hnutí (aktivismus)
- Státem řízené regulace
- Princip „ekologické modernizace“
- Mezinárodní „správa“ životního prostředí
(*governance vs. government*)

Teorie „rizikové společnosti“

Ulrich Beck

Beck is famous for proposing the idea of 'risk society' (first published 1986, in German). Risk is 'a systematic way of dealing with hazards and insecurities induced & introduced by modernization'. Because modern living is characterised by decision-making, risk assessment and management also becomes part of the everyday. More recently, Beck has developed ideas about reflexivity and the self in modernity alongside his friend Giddens. Fab.

See www.theory.org.uk and www.theoryhead.com/gender

STRENGTHS: New ideas about modern living

WEAKNESSES: Like Giddens but not quite as readable

SPECIAL SKILLS: Pleasant, brilliant, Europe's finest

- Průmyslová (třídní) společnost se proměnila ve „společnost rizik“ („hlad je třídně rozdělený, smog je demokratický“)
- Namísto přerozdělování majetku je třeba přerozdělovat rizika
- Současná rizika překračují prostor i čas („bumerang efekt“ – exportovaná rizika se nám obratem vrací)
- Věda ztratila monopol na „racionalitu“ (rozum a vědění) – nová „sociální racionalita“ založená na kritice pokroku

Teorie „reflexivní modernizace“

- Založená na větší individualizaci, kreativité a sebe-aktualizaci
- Jako protiklad k současné „kultuře scientismu“ (ovlivňující životní styl, vnímání rizik, sexuální chování, kulturu, ..)
- Každý z nás by měl reflektovat vlastní zážitky a na základě jich činit vlastní rozhodnutí, jakým způsobem žít

Kritika:

- Jsou ekologické problémy objektivní realitou nebo pouze subjektivní percepcí a sociální konstrukcí ?
- Opravdu distribuce zboží a rizik již není postavená na principech třídní společnosti ? (např. nové formy koalicí: majitelé i zaměstnanci průmyslových továren znečišťujících prostředí bojují společně proti aktivistům... farmáři a ekologové společně bojují proti těžařům nafty, apod.) – ale ti, kteří postrádají moc, jsou často nuceni podporovat technologie proto, aby sami přežili.
- Přeceňování potenciálu „ekologické racionality“ na úkor kulturní a sociální zakořeněnosti jednání

Teorie „ekologické modernizace“

(Spaargaren, Mol, 1992)

- Možnost překonat ekologickou krizi bez nutnosti vzdát se myšlenky modernizace a pokroku („sustainable development“)
- Super-industrializace, nové „čisté“ technologie, restrukturalizace produkce na makro-úrovni, difúze inovací, nano-technologie
- Uvést v soulad ekonomiku a ekologii, re-orientace politiky na princip prevence problémů („technologický optimismus“)

Kritika:

- Teorie „šlapacího mlýnu“: EM opomíjí situaci Třetího světa, zaměřuje se na západní ekonomiku.... resp. dobré příklady tzv. „zodpovědného kapitalismu“ – firmy, které implementují čisté technologie...)
- Konstrukcionisté: ekologická racionalita není nic víc než moc, politika a peníze... ekologická krize je jen další „velký příběh“, který musí být de-konstruován

Jakým způsobem přistupovat k zkoumání environmentálních problémů a jejich řešení?

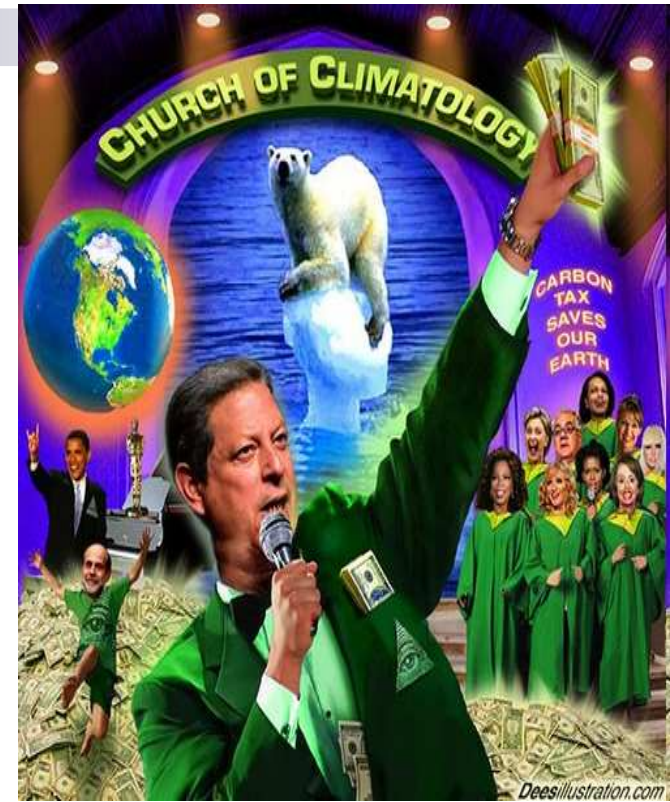
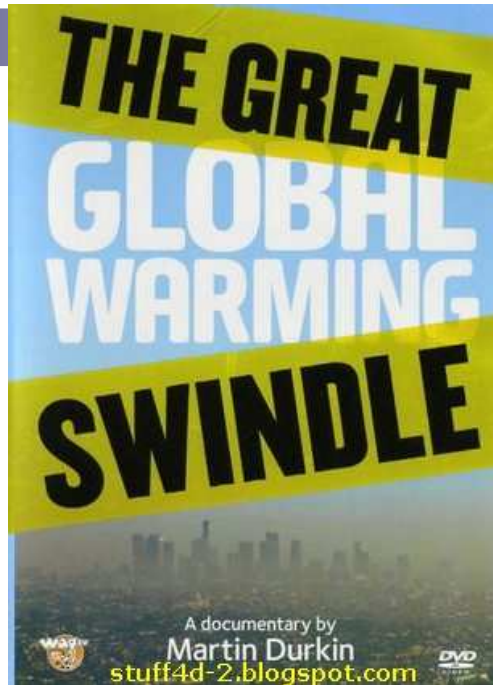
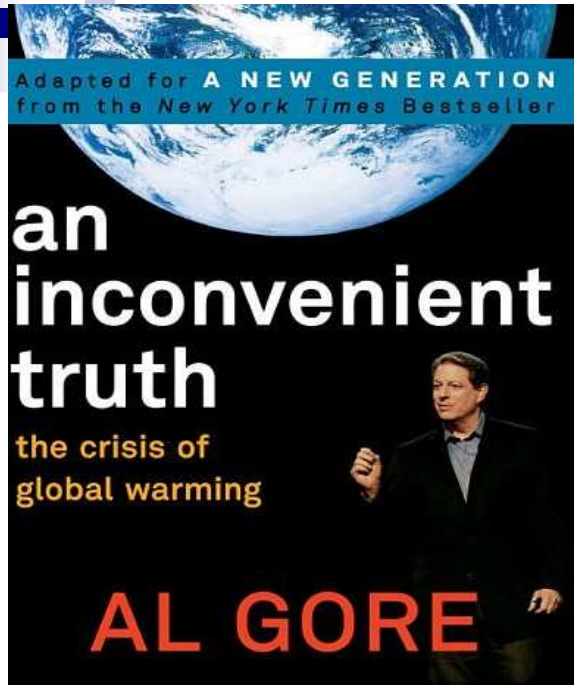
Základní kontroverze: **realismus** versus **konstruktivismus**

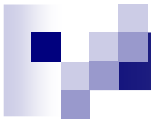
Konstruktivismus:

- Životní prostředí (a 'problémy') jsou sociálně konstruovány

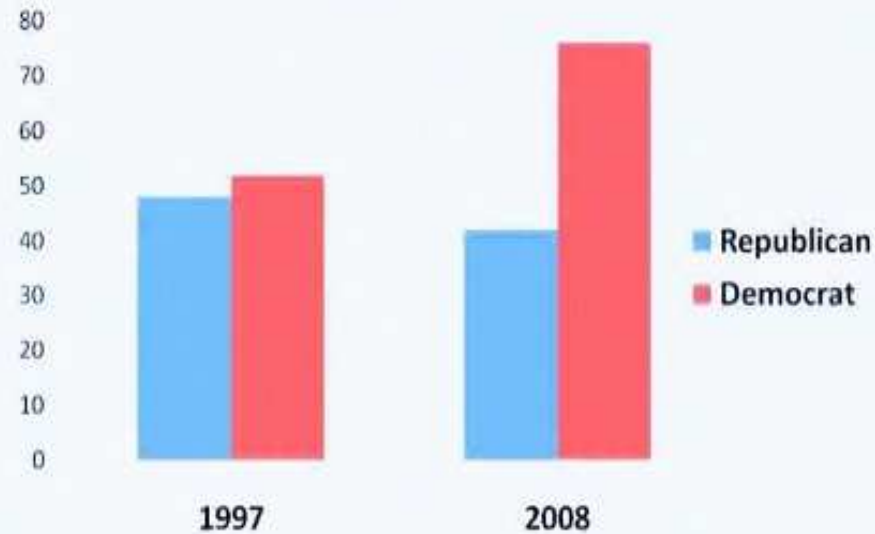
Kritika ze strany Realismu:

- Konstruktivisté zavrhnou samotnou myšlenku sociologického poznání (agnosticismus)
- Ignorují realitu ekologické krize
- Jejich rétorika a relativismus je stejně destruktivní jako k přírodě jako buldozery a motorové pily (Soulé and Lease, 1995)

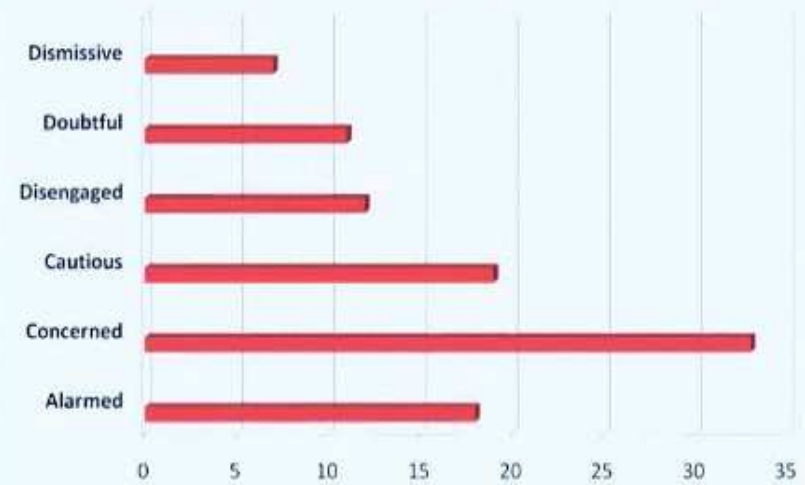

"The effects of warming have already begun", % agree

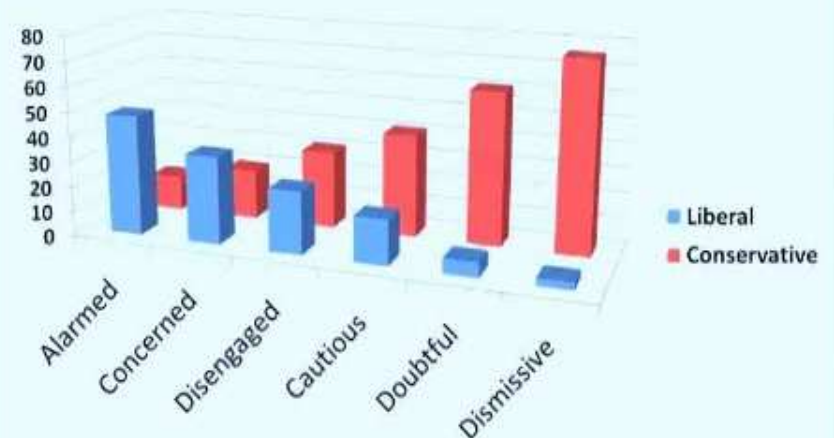

"Six Americas" global warming audiences

Maibach, Roser-Renouf and Leiserowitz, 2009

Shares of liberals and conservatives in each group (moderates not shown) %

Kde je zakopaný pes ?

Koncept „*navzájem si odporujících jistot*“

Debata nestojí na tvrzení, že environmentální problémy neexistují (jsou nereálné), ale že jsou určitým způsobem sociálně interpretované (!)

Nejedná se o tvrzení „neexistence jistoty“, ale o existenci několika „protikladných jistot“ – několika odlišných a navzájem neslučitelných tvrzení (a přesvědčení) o situacích (potížích), kterým čelíme a jejich možných řešeních (*Thompson, 1991*)

Každý „problém“ (globální oteplování, ekonomická krize, homosexualita) je možné současně interpretovat různými způsoby

Environmentální sociologie by se neměla zabývat výčtem a popisem problémů, ale ukázat, že tyto problémy jsou výsledkem dynamických sociálních procesů definování, vyjednávání a legitimace

Kdo šíří tvrzení o existenci environmentálních problémů, kdo je k nim v opozici a jaký to má sociální a politický kontext ?

Snaha o překonání hranice mezi přírodou a kulturou: *ko-konstruktivismus* a analýza „socio-přírody“

- Sociální a přírodní jsou navzájem aktivně utvářené ‘ko-konstrukce’
- Nikdy není možné dosáhnout absolutního poznání (a porozumění) reality... každé „objektivní“ vědění, které máme o okolním světě je historicky a kulturně specifické, prozatímní a potenciálně vždy napadnutelné a náchylné ke změně (Eckersley, 2004) – to ale neznamená, že neexistuje žádná objektivní příroda mimo lidský diskurz a sociální konstrukci !
- Otázka: mají jiné živočišné a přírodní druhy (kromě člověka) potenciál aktivně jednat ??
- **Teorie sítí aktérů** (Actor-network theory /ANT/) (B.Latour) ----- třetí cesta pro vědu ?
- *Aktéři, aktanti, hybridy*... síla konat (agency) není výsadním schopností jedinců (lidí či jiných druhů), ale je výsledkem sítí sestavených z „hybridů“ lidí, přírody a technologií (Lockie, 2004)
- E.Swyngedouw (1999): analýza socio-přírody jako historicko-geografického procesu (!) v rámci něhož jsou společnost a příroda neoddělitelné, sociálně utvářené a měnitelné... studie tzv. „waterscapes“ ve Španělsku (voda, kultura a sociální konstrukce se průběžně navzájem proplétají (krajina reflektuje nové struktury moci)